

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО
Кафедра клінічної фармації, фармакотерапії та медичної стандартизації

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор з науково-педагогічної
роботи Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького
член. кор. НАМН, проф. Гжегоцький М.Р.

« _____ » _____ 2015 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ
ЗІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ З КЛІНІЧНОЇ ФАРМАЦІЇ**

Спеціальність 7.12020101 “Фармація”
Факультет Фармацевтичний, курс 5

Обговорено та ухвалено на
засіданні кафедри клінічної
фармації, фармакотерапії та
медичної стандартизації
Протокол № 1 від 31.08.2015 р.
Завідувач кафедри
проф. Зіменковський А.Б.

Затверджено
профільною методичною комісією
з профільних фармацевтичних дисциплін
Протокол № 3 від 31.08.2015 р.
Голова профільної методичної комісії
проф. Громовик Б.П.

Львів – 2015

Робочу програму виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації для студентів 5 курсу фармацевтичного факультету ЛНМУ імені Данила Галицького за спеціальністю 7.12020101 «Фармація» очної форми навчання опрацювали:

доктор медичних наук,
кандидат фармацевтичних наук,
кандидат фармацевтичних наук,
кандидат фармацевтичних наук,
кандидат фармацевтичних наук,
магістр державного управління,

проф. А.Б. ЗІМЕНКОВСЬКИЙ
доц. О.І. ЛОПАТИНСЬКА
доц. Т.Б. РИВАК
ас. О.Ю. ГОРОДНИЧА
ас. Ю.С. НАСТЮХА
ас. Х.І. МАКУХ
ас. А.Я. КОВАЛЬ
ас. К.В. КОСТЯНА

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Виконання програми практики зі спеціалізації з клінічної фармації передбачає набуття студентами професійного досвіду. Практичні завдання включають виявлення серед відвідувачів аптеки пацієнтів, у яких можливе самолікування, а також тих хворих, які потребують обов'язкової консультації лікаря; вибір оптимального (-их) безрецептурного (-их) лікарського (-их) засобу (-ів) (ЛЗ) для конкретного пацієнта та надання фармацевтичної опіки. Також студенти закріплюють професійні навички із забезпечення належного застосування ЛЗ при роботі з письмовими лікарськими призначеннями, що надходять в аптеку та віртуальними листками лікарських призначень. Опрацювання елементів фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта, лікаря та середній медичний персонал, з метою оптимізації застосування ЛЗ і покращення результатів, що стосуються здоров'я, здійснюється на основі виявлених ліко-пов'язаних проблем та реалізується шляхом налагодження комунікації між учасниками медикаментозного процесу.

Виробнича практика зі спеціалізації з клінічної фармації:

а) базується на вивченні студентами біології з основами генетики, нормальної фізіології, анатомії людини, мікробіології з основами імунології, патологічної фізіології, фармакології, клінічної фармації та інтегрується з цими дисциплінами;

б) формує практичні навички з проведення оцінки призначення та застосування ЛЗ, сприяє використанню набутих вмінь у професійній діяльності;

в) закладає основи ефективного та безпечного застосування ЛЗ пацієнтами.

Виробнича практика зі спеціалізації з клінічної фармації:

Назва практики	Кількість тижнів	Всього кредитів / годин	Вид контролю
Виробнича практика зі спеціалізації з клінічної фармації	1 тиждень	1,5 кредитів / 45 год.	Залік

2. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Мета виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації: закріплення теоретичних знань та практичних навичок із вибору оптимального ОТС-ЛЗ, надання фармацевтичної опіки в умовах аптек та закладів охорони здоров'я (ЗОЗ) стаціонарного типу; виявлення, вирішення та попередження ліко-пов'язаних проблем.

Для досягнення мети практики студентам пропонується робота в умовах аптеки та ЗОЗ стаціонарного типу протягом одного тижня.

Головні завдання виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації:

- набуття досвіду пошуку та аналізу достовірних даних щодо належного застосування ЛЗ;
- засвоєння принципів підвищення ефективності та безпеки застосування ЛЗ у клінічній практиці, включно з відповідальним самолікуванням;
- набуття навиків визначення серед відвідувачів аптеки категорій пацієнтів, які вимагають обов'язкової консультації лікаря;
- набуття навичок визначення серед відвідувачів аптеки категорій пацієнтів, у яких можливе проведення самолікування;
- набуття навиків виявлення, вирішення та попередження реальних і потенційних ліко-пов'язаних проблем;
- набуття досвіду створення плану фармацевтичної опіки, скерованої на відвідувача аптеки із врахуванням виявлених ліко-пов'язаних проблем;
- набуття досвіду створення плану фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта ЗОЗ стаціонарного типу з врахуванням виявлених ліко-пов'язаних проблем;
- набуття досвіду створення плану фармацевтичної опіки, скерованої на лікаря із врахуванням виявлених ліко-пов'язаних проблем;
- набуття досвіду створення плану фармацевтичної опіки, скерованої на середній медичний персонал із врахуванням виявлених ліко-пов'язаних проблем.

За підсумками проходження практики студент повинен

знати:

- сучасний асортимент і класифікацію ЛЗ;
- перелік безрецептурних ЛЗ, дозволених до застосування в Україні, номенклатуру ОТС-ЛЗ;
- характерні клінічні симптоми найрозповсюдженіших захворювань, що вимагають обов'язкової консультації лікаря;
- перелік захворювань і патологічних станів, при яких можливе самолікування;
- характерні клінічні симптоми найрозповсюдженіших захворювань і патологічних станів, при яких можливе самолікування за допомогою безрецептурних ЛЗ;
- основні принципи симптоматичної фармакотерапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе самолікування;
- алгоритми вибору оптимального безрецептурного ЛЗ для лікування захворювань і патологічних станів, при яких можливе самолікування;
- принципи фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта при відпуску безрецептурних ЛЗ з аптеки;
- принципи інформаційно-консультативної роботи в умовах аптеки;

- типи ліко-пов'язаних проблем;
- принципи попередження небажаних наслідків лікових взаємодій;
- принципи фармацевтичної опіки, скерованої на відвідувачів аптеки з урахуванням виявлених ліко-пов'язаних проблем;
- принципи фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнтів стаціонару з урахуванням виявлених ліко-пов'язаних проблем;
- принципи фармацевтичної опіки, скерованої на лікаря з урахуванням виявлених ліко-пов'язаних проблем;
- принципи фармацевтичної опіки, скерованої на середній медичний персонал з урахуванням виявлених ліко-пов'язаних проблем;
- категорії пацієнтів, які вимагають особливої фармацевтичної опіки (групи ризику);
- правила охорони праці та техніки безпеки;

вміти:

- обирати достовірні джерела інформації про ЛЗ;
- орієнтуватися в номенклатурі ЛЗ;
- визначати серед відвідувачів аптеки категорії пацієнтів, які вимагають обов'язкової консультації лікаря;
- визначати серед відвідувачів аптеки категорії пацієнтів, у яких можливе проведення самолікування;
- обирати оптимальний (-і) безрецептурний (-і) ЛЗ для конкретного відвідувача аптеки;
- надавати фармацевтичну опіку, скеровану на пацієнтів;
- виявляти ліко-пов'язані проблеми;
- вирішувати та попереджувати ліко-пов'язані проблеми;
- надавати фармацевтичну опіку, скеровану на лікаря;
- надавати фармацевтичну опіку, скеровану на середній медичний персонал;
- виконувати правила охорони праці та техніки безпеки.

3. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Виробнича практика зі спеціалізації з клінічної фармації полягає у закріпленні знань та практичних навичок щодо підвищення раціональності застосування ЛЗ в клінічній практиці.

Тематичний план виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації

№з/п	Зміст виконаної роботи	Кількість днів (годин)
1.	Вибір оптимального (-их) ОТС-ЛЗ для конкретного пацієнта. Надання фармацевтичної опіки	1 (6)

	відвідувачам аптеки з приводу відпуску безрецептурних ЛЗ.	
2.	Проведення оцінки фармакотерапії за письмовим лікарським призначенням, що надходить у аптеку (аналіз доцільності призначення ЛЗ, коректності дозування, шляху введення та тривалості застосування ліків, виявлення випадків призначення протипоказаних ЛЗ тощо). Формування та надання елементів фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта за результатами аналізу письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку.	1 (6)
3.	Систематизація інформації, наведеної у віртуальному листку лікарських призначень. Проведення оцінки фармакотерапії.	1 (6)
4.	Ідентифікація потенційних лікових взаємодій у віртуальному листку лікарських призначень. Оцінка можливих наслідків одночасного застосування кількох ЛЗ.	1 (6)
5.	Формування елементів фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта, лікаря та середній медичний персонал за результатами аналізу віртуального листка лікарських призначень.	1 (6)
6.	Всього	5 (30)

Загальна частина виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації включає:

- ознайомлення зі структурою та принципами роботи провізора в умовах аптеки;
- ознайомлення з організацією роботи провізора в умовах ЗОЗ стаціонарного типу;
- набуття навичок пошуку та аналізу достовірних даних щодо належного застосування ЛЗ;
- набуття навичок збору медикаментозного анамнезу, реанамнезу;
- набуття навичок виявлення ліко-пов'язаних проблем;
- набуття навичок попередження небажаних наслідків лікових взаємодій;
- засвоєння принципів фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта, лікаря, середній медичний персонал;
- набуття навичок комунікації (спілкування) із відвідувачами аптеки;
- засвоєння принципів індивідуального підходу до кожного пацієнта з урахуванням вікового критерію, важкості захворювання, особливих станів.

Спеціальна частина виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації включає:

індивідуальне завдання, що складається з 3 частин:

1. Надання фармацевтичної опіки відвідувачам аптеки при відпуску безрецептурних ЛЗ для симптоматичної фармакотерапії станів, при яких можливе самолікування;
2. Оцінки фармакотерапії за письмовим лікарським призначенням, що надходить в аптеку;
3. Оцінки фармакотерапії за віртуальним листком лікарських призначень.

Безпосередні керівники від баз практики (аптека, ЗОЗ стаціонарного типу) перевіряють практичні навички та уміння студента згідно з зазначеним нижче переліком та оцінюють проведену студентом роботу відповідно до ранжованої шкали балів – від 0 до 10 балів.

Критерії оцінювання практичних навичок студента:

- «10 балів» – завдання повністю виконане;
- «8 балів» – завдання виконане з помилкою, яку студент зміг виправити самостійно;
- «6 балів» – завдання виконане з помилкою, яку студент не зміг виправити (помилку виправив керівник практики);
- «0 балів» – завдання не виконане.

№ з/п	Назва уміння, практичної навички	Оцінка у балах			
Аптека					
1.	Виявлення серед відвідувачів аптеки пацієнтів, у яких можливе проведення самолікування	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
2.	Виявлення серед відвідувачів аптеки пацієнтів, які потребують обов'язкової консультації лікаря	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
3.	Вибір оптимального безрецептурного ЛЗ для конкретного відвідувача аптеки з урахуванням вікових та гендерних особливостей, супутньої патології та професійної діяльності пацієнта	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
4.	Вибір оптимальної лікової форми безрецептурного ЛЗ для конкретного відвідувача аптеки з урахуванням вікових та гендерних особливостей, супутньої патології та виду діяльності пацієнта	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
5.	Виявлення потенційних лікових взаємодій у письмовому лікарському призначенні, що надходить в аптеку	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
6.	Виявлення невідповідного дозування ЛЗ у письмовому лікарському призначенні, що надходить в аптеку	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів

7.	Виявлення випадків призначення некоректної лікової форми ЛЗ у письмовому лікарському призначенні, що надходить в аптеку	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
8.	Ідентифікація ускладнень фармакотерапії у пацієнтів та інформування про випадки побічних реакцій ЛЗ методом спонтанних повідомлень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
9.	Надання фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних ЛЗ	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
10.	Надання фармацевтичної опіки при відпуску рецептурних ЛЗ	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
ЗОЗ стаціонарного типу					
11.	Виявлення потенційних взаємодій між ЛЗ у віртуальному листку лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
12.	Визначення коректності дозування ЛЗ та тривалості їх застосування у віртуальному листку лікарських призначень з урахуванням віку пацієнта, основної та супутньої патології	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
13.	Визначення коректності шляху введення ліків у віртуальному листку лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
14.	Встановлення раціональності застосування ЛЗ у віртуальному листку лікарських призначень з огляду на діяльність формулярної системи	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
15.	Встановлення доцільності призначення ліків у віртуальному листку лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
16.	Встановлення випадків одночасного застосування ЛЗ, що належать до 1 фармакотерапевтичної групи ліків або містять аналогічну діючу речовину у віртуальному листку лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
17.	Надання фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
18.	Надання фармацевтичної опіки, скерованої на лікаря	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
19.	Надання фармацевтичної опіки, скерованої на середній медичний персонал	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів
20.	Вміння формулювати висновок щодо раціональності фармакотерапії за результатами аналізу віртуального листка лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів

За виконання практичних навичок, які перевіряються безпосередніми керівниками від баз практики (аптека, ЗОЗ стаціонарного типу), студент може отримати від 120 до 200 балів.

Мінімальна кількість балів для отримання студентом заліку – 120 балів.

4. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Виконання практичних навичок щоденно перевіряє безпосередній керівник практики від бази, візує їх виконання у щоденнику практики студента та оцінює відповідно до ранжованої шкали (див. пункт 3 Програми «Зміст практики»). Керівник практики від Університету систематично здійснює контроль ведення щоденників студентами.

Бали студентів ранжуються за шкалою ECTS наступним чином:

Оцінка ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% студентів
B	Наступні 25% студентів
C	Наступні 30% студентів
D	Наступні 25% студентів
E	Останні 10%

5. ЗРАЗОК ЩОДЕННИКА ПРАКТИКИ, МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Щоденник з виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації є офіційним документом, який відображає щоденну роботу студента, її характер та обсяг.

У щоденнику студенти наводять результати індивідуального завдання, що складається з 3 частин.

Перша частина індивідуального завдання полягає у виборі оптимального (-их) ОТС-ЛЗ для симптоматичної фармакотерапії 1 пацієнта та наданні фармацевтичної опіки в умовах аптеки.

Результати цієї частини індивідуального завдання студент наводить у вигляді переліку поставлених ним запитань відвідувачу аптеки та отриманих відповідей на них, а також рекомендацій щодо належного застосування обраного (-их) ОТС-ЛЗ (зразок див. табл. 1).

Таблиця 1

Алгоритм вибору оптимального (-их) ОТС-ЛЗ та елементи фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта

№ з/п	Питання, поставлені відвідувачу аптеки студентом, а також перелік рекомендації щодо належного застосування ОТС-ЛЗ	Відповіді відвідувача аптеки на питання студента

1.		
2.		
3. і т.д.		

Друга частина індивідуального завдання полягає у проведенні оцінки фармакотерапії за 1 письмовим лікарським призначенням, що надходить у аптеку, яку студент здійснює через ідентифікацію ліко-пов'язаних проблем у кілька етапів:

1) Опрацювання таблиці (зразок див. табл. 2), до якої переносяться усі ЛЗ із письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку.

Таблиця 2

Перелік ліків, наведених у письмовому лікарському призначенні, що надходить в аптеку для фармакотерапії (вказується назва захворювання)

№ з/п	Торгова назва ЛЗ*	Фармакотерапевтична група ЛЗ (за АТС-класифікацією)**	Міжнародна непатентована назва ЛЗ**	Дозування ЛЗ*	Кількість виписаних таблеток, капсул, ампул ЛЗ тощо*
Таблетки, капсули*					
1.					
2.					
3. і т.д.					
Сироп, розчин для перорального застосування*					
..					
..					
..					
Супозиторії (вагінальні, ректальні)*					
..					
..					
..					
Ампули, порошок для приготування розчину для ін'єкцій тощо*					
..					
..					
..					

Примітки: * - дані з письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку;

** - відповідно до даних Державного реєстру ЛЗ України.

Фактично таблиця 2 повинна відтворити письмове лікарське призначення, що надходить в аптеку з тією відмінністю, що ЛЗ та все, що з ними пов'язане, спеціально систематизується. Передусім проводиться систематизація ЛЗ за ліковою формою (таблетки, капсули, сиропи тощо), що дозволить оцінити правильність її вибору для конкретного пацієнта, а також наявність випадків одночасного застосування ЛЗ у кількох різних лікових формах (наприклад, розчин для ін'єкцій та таблетки).

Після цього студент ідентифікує торгові найменування ліків. Для кожного ЛЗ наводить міжнародну непатентовану назву, вказує фармакотерапевтичну групу (для виявлення одночасного застосування ЛЗ із однаковим механізмом дії), дозування та кількість таблеток, капсул, ампул, флаконів тощо.

2) Наведення результатів оцінки фармакотерапії (зразок див. табл. 3) щодо коректності:

- дозування (правильність дозування ЛЗ відповідно до принципів належної практики призначення ліків);
- шляху введення ЛЗ (адекватність обраного шляху введення із врахуванням стану хворого, його віку та фізико-хімічних властивостей ЛЗ).

Також студент оцінює доцільність призначення ЛЗ (доцільно призначений ЛЗ маркується позначкою «+», недоцільно призначений позначкою «-»). Якщо випадок контрверсійний – ставиться «?»). За допомогою позначок «+» та «-» зазначається наявність або відсутність ЛЗ у чинному Державному формулярі ЛЗ.

При виявленні зауважень щодо дозування, шляху введення та доцільності призначення ліків студент у таблиці 3 наводить коментар.

3) Аналіз потенційних взаємодій між ЛЗ (зразок див. табл. 4). Студент, використовуючи інформацію, наведену у рубриці інструкцій для медичного застосування ЛЗ «Взаємодія з іншими ліками» та «Несумісність», ідентифікує поєднання типу ЛЗ-ЛЗ, між якими можливі взаємодії; оцінює потенційний наслідок сумісного застосування кількох ЛЗ, коротко описує характер взаємодії – посилення, послаблення ефекту, несумісність ЛЗ тощо. У таблицю 4 заносить інформацію щодо доцільності взаємодії: якщо взаємодія корисна (доцільна) студент робить позначку «+», некорисна (недоцільна) «-», небезпечна (недопустима) «!».

4) Аналіз випадків призначення ЛЗ, не зважаючи на протипоказання.

5) Формулювання остаточного висновку щодо раціональності фармакотерапії за результатами аналізу письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку, та надання елементів фармацевтичної опіки, спрямованої на пацієнта, для підвищення якості та безпеки медикаментозного лікування.

Результати оцінки письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку стосовно дозування та лікової форми ЛЗ, а також доцільності їх призначення

№ з/п	Торгова назва ЛЗ*	Фармакотерапевтична група ЛЗ (за АТС-класифікацією)**	Міжнародна непатентована назва ЛЗ**	Дозування ЛЗ*	Належне дозування ЛЗ**	Клініко-фармацевтична оцінка письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку				
						Правильність дозування ЛЗ***	Коректність вибору лікової форми ЛЗ***	Коментар***	Доцільність призначення ЛЗ***	Наявність ЛЗ у чинному Державному формулярі ЛЗ****
Таблетки, капсули*										
1.										
2. і т.д.										
Сироп, розчин для перорального застосування*										
..										
..										
Супозиторії (вагінальні, ректальні) тощо*										
..										
..										

Примітки: * - дані з письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку;
 ** - відповідно до даних Державного реєстру ЛЗ України;
 *** - результат клініко-фармацевтичної оцінки письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку, проведеної студентом;
 **** - відповідно до чинного Державного формуляра ЛЗ.

Систематизація виявлених потенційних лікових взаємодій у письмовому лікарському призначенні, що надходить в аптеку

Торгова назва		Фармакотерапевтична група (за АТС-класифікацією)		Міжнародна непатентована назва		Коментар щодо можливого результату взаємодії****	Оцінка взаємодії****
ЛЗ №1*	ЛЗ №2*	ЛЗ №1**	ЛЗ №2**	ЛЗ №1**	ЛЗ №2**		

Примітки: * - дані з письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку;
 ** - відповідно до даних Державного реєстру ЛЗ України;
 *** - результат клініко-фармацевтичної оцінки письмового лікарського призначення, що надходить в аптеку, проведеної студентом.

Третя частина індивідуального завдання – це аналіз віртуального листка лікарських призначень (надається керівником практики від Університету), який студент проводить, використовуючи уніфіковану методику оцінки фармакотерапії, що включає кілька етапів:

- 1) Опрацювання таблиці (зразок див. табл. 5), до якої переносяться усі ЛЗ із віртуального листка лікарських призначень.

Перелік ЛЗ, що застосовуються для фармакотерапії (*вказується назва захворювання*) згідно з віртуальним листком лікарських призначень

№ з/п	Торгова назва ЛЗ*	Фармакотерапевтична група ЛЗ (за АТС-класифікацією)**	Міжнародна непатентована назва ЛЗ**	Дозування ЛЗ*	Дійсна тривалість ФТ*
Пероральне застосування ЛЗ*					
1.					
2. і т.д.					
В/в краплинне застосування*					
..					
..					
В/в струминне введення тощо*					
..					
..					

Примітки: * - дані з віртуального листка лікарських призначень;
 ** - відповідно до даних Державного реєстру ЛЗ України.

Фактично таблиця 1 повинна відтворити віртуальний листок лікарських призначень із тією відмінністю, що ЛЗ та все, що з ними пов'язане, спеціально систематизується. Передусім проводиться систематизація ЛЗ за шляхом введення. Це дозволить оцінити правильність його вибору для конкретного пацієнта, а також наявність випадків одночасного застосування ЛЗ у кількох лікових формах (наприклад, розчин для ін'єкцій та таблетки).

Після цього студент ідентифікує торгові найменування ліків. Для кожного ЛЗ наводить міжнародну непатентовану назву, вказує фармакотерапевтичну групу (для виявлення одночасного застосування ЛЗ із однаковим механізмом дії), дозування та тривалість приймання ЛЗ (при оцінюванні тривалості курсу лікування слід враховувати не лише застосування ЛЗ протягом перебування у стаціонарі, а й рекомендації щодо використання ліків, які надаються пацієнту при виписці). Також у таблиці студент вказує номер ЛЗ для полегшення підрахунку загальної кількості призначених ліків.

2) Наведення результатів оцінки фармакотерапії (зразок див. табл. 6) щодо коректності:

- дозування (правильність дозування ЛЗ відповідно до принципів належної практики призначень ліків);
- шляху введення ЛЗ (адекватно обраний шлях введення із врахуванням стану хворого, його віку та фізико-хімічних властивостей ЛЗ);
- тривалості застосування ЛЗ.

Також студент оцінює доцільність призначення ЛЗ (доцільно призначений ЛЗ маркується позначкою «+», недоцільно призначений позначкою «-»). Якщо випадок контроверсійний – ставиться «?»). За допомогою позначок «+» та «-» зазначається наявність або відсутність ЛЗ у чинному Державному формулярі ЛЗ.

При виявленні зауважень щодо дозування, шляху введення, тривалості застосування ЛЗ та доцільності призначення ліків студент у таблиці 6 наводить коментар.

3) Аналіз потенційних взаємодій між ЛЗ (зразок див. табл. 7). Студент, використовуючи інформацію, наведену у рубриці інструкцій для медичного застосування ЛЗ «Взаємодія з іншими ліками» та «Несумісність», ідентифікує поєднання типу ЛЗ-ЛЗ, між якими можливі взаємодії; оцінює потенційний наслідок сумісного застосування кількох ЛЗ, коротко описує характер взаємодії – посилення, послаблення ефекту, несумісність ЛЗ тощо. У таблицю 7 заносить інформацію щодо доцільності взаємодії: якщо взаємодія корисна (доцільна) студент робить позначку «+», некорисна (недоцільна) «-», небезпечна (недопустима) «!».

4) Аналіз випадків призначення ЛЗ, незважаючи на протипоказання, і навпаки, випадків недопризначення ЛЗ (наприклад, пацієнт, який застосовує петлевий діуретик не приймає калій-вмісні ЛЗ).

5) Формулювання остаточного висновку щодо раціональності фармакотерапії за результатами аналізу віртуального листка лікарських призначень та надання елементів фармацевтичної опіки, спрямованої на пацієнта, лікаря та середній медичний персонал для підвищення якості та безпеки медикаментозного лікування.

Таблиця 6

Результати оцінки віртуального листка лікарських призначень щодо дозування ЛЗ, тривалості фармакотерапії, шляху введення ліків та доцільності їх призначення

№ з/п	Торгова назва ЛЗ*	Фармако-терапевтична група ЛЗ (за АТС-класифікацією)**	Міжнародна непатентована назва ЛЗ**	Дозування ЛЗ*	Належне дозування ЛЗ**	Тривалість ФТ*	Належна тривалість ФТ**	Клініко-фармацевтична оцінка віртуального листка лікарських призначень					
								Правильність дозування ЛЗ***	Коректність тривалості ФТ***	Коректність шляху введення ЛЗ***	Коментар***	Доцільність призначення ЛЗ***	Наявність ЛЗ у Державному формулярі ЛЗ****
Пероральне застосування ЛЗ*													
1.													
2. і т.д.													
В/в краплинне застосування*													
..													
..													
В/в струминне введення тощо*													
..													
..													

Примітки: * - дані з віртуального листка лікарських призначень;
 ** - відповідно до даних Державного реєстру ЛЗ України;
 *** - результат клініко-фармацевтичної оцінки віртуального листка лікарських призначень, проведеної студентом;
 **** - відповідно до чинного Державного формуляра ЛЗ.

**Систематизація виявлених потенційних лікових взаємодій у
віртуальному листку лікарських призначень**

Торгова назва		Фармакотерапевтична група (за АТС-класифікацією)		Міжнародна непатентована назва		Коментар щодо можливого результату взаємодії****	Оцінка взаємодії****
ЛЗ №1*	ЛЗ №2*	ЛЗ №1**	ЛЗ №2**	ЛЗ №1**	ЛЗ №2**		

Примітки: * - дані з віртуального листка лікарських призначень;
 ** - відповідно до даних Державного реєстру ЛЗ України;
 **** - результат клініко-фармацевтичної оцінки віртуального листка лікарських призначень, проведеної студентом.

У кінці щоденника наводиться таблиця, що містить перелік виконаних практичних навичок, а також бали, які виставляють **безпосередні керівники від баз практики (аптека, ЗОЗ стаціонарного типу)**.

№ з/п	Перелік практичних навичок	Бали				Підпис безпосереднього керівника практики від бази практики
Аптека						
1.	Виявлення серед відвідувачів аптеки пацієнтів, у яких можливе проведення самолікування	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
2.	Виявлення серед відвідувачів аптеки пацієнтів, які потребують обов'язкової консультації лікаря	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
3.	Вибір оптимального безрецептурного ЛЗ для конкретного відвідувача аптеки з урахуванням вікових та гендерних особливостей, супутньої патології та професійної діяльності пацієнта	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
4.	Вибір оптимальної лікової форми безрецептурного ЛЗ для конкретного відвідувача аптеки з урахуванням вікових та гендерних особливостей, супутньої патології та виду діяльності пацієнта	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	

5.	Виявлення потенційних лікових взаємодій у письмовому лікарському призначенні, що надходить в аптеку	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
6.	Виявлення невідповідного дозування ЛЗ у письмовому лікарському призначенні, що надходить в аптеку	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
7.	Виявлення випадків призначення некоректної лікової форми ЛЗ у письмовому лікарському призначенні, що надходить в аптеку	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
8.	Ідентифікація ускладнень фармакотерапії у пацієнтів та інформування про випадки побічних реакцій ЛЗ методом спонтанних повідомлень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
9.	Надання фармацевтичної опіки при відпуску безрецептурних ЛЗ	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
10.	Надання фармацевтичної опіки при відпуску рецептурних ЛЗ	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
	Сума балів за засвоєння практичних навичок в аптеці					
303 стаціонарного типу						
11.	Виявлення потенційних взаємодій між ЛЗ у віртуальному листку лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
12.	Визначення коректності дозування ЛЗ та тривалості їх застосування у віртуальному листку лікарських призначень з урахуванням віку пацієнта, основної та супутньої патології	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
13.	Визначення коректності шляху введення ліків у віртуальному листку лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
14.	Встановлення раціональності застосування ЛЗ у віртуальному листку лікарських призначень з огляду на діяльність формулярної системи	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
15.	Встановлення доцільності призначення ліків у віртуальному листку лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
16.	Встановлення випадків одночасного застосування ЛЗ,	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	

	що належать до 1 фармакотерапевтичної групи ліків або містять аналогічну діючу речовину у віртуальному листку лікарських призначень					
17.	Надання фармацевтичної опіки, скерованої на пацієнта	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
18.	Надання фармацевтичної опіки, скерованої на лікаря	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
19.	Надання фармацевтичної опіки, скерованої на середній медичний персонал	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
20.	Вміння формулювати висновок щодо раціональності фармакотерапії за результатами аналізу віртуального листка лікарських призначень	☐ 0 балів	☐ 6 балів	☐ 8 балів	☐ 10 балів	
	Сума балів за засвоєння практичних навичок у ЗОЗ стаціонарного типу					
	Загальна сума балів за засвоєння практичних навичок					

Загальна кількість отриманих балів	Відмітка про зарахування/не зарахування практики	Підпис керівника практики від Університету

Методичне забезпечення проходження виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації включає:

1. Методичні вказівки до виконання завдань.
2. Критерії оцінювання.
3. Державні формуляри лікарських засобів України (1,2,3,4,5,6,7 видань).
4. База віртуальних листків лікарських призначень.
5. Інформаційно-довідкові видання щодо застосування лікарських засобів.
6. On-line доступ до інтернет-ресурсів, міжнародних баз даних, інформаційних матеріалів.

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. База стандартів медичної допомоги в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dec.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=108&Itemid=435&lang=uk
2. Базовий термінологічний глосарій за програмою з клінічної фармації.

- Науково-довідкове видання / А.Б. Зіменковський, В.М. Пономаренко, О.Р. Піняжко [та ін.]. – Львів, Київ: Ліга-Прес, 2004. – 446 с.
3. Борецька О.Б. Використання системи ліко-пов'язаних проблем (drug related problems, DRP) для оцінки якості рецептурних призначень в аптечних закладах / О.Б. Борецька // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2012. – № 3. – С. 31-37.
  4. Борецька О.Б. Організаційно-методичні засади створення та діяльності клініко-фармацевтичної служби в аптечних закладах України. – автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.01 «технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація» – м. Львів. – 2013. – 24 с.
  5. Взаимодействие лекарств и эффективность фармакотерапии / Л.В. Деримедведь, И.М. Перцев, Е.В. Шуванова [и др.] / Под ред. И.М. Перцева. – Харьков: Мегаполис, 2001. – 784 с.
  6. Громовик Б.П. Концептуальні питання фармацевтичної опіки / Б.П. Громовик, В.В. Пропіснова, І.А. Зупанець // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2009. – № 1-2. – С. 58-61.
  7. Державний формуляр лікарських засобів. Випуск 7. – К.: Моріон. – 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_
  8. Еволюція фармацевтичної опіки: історія процесу та трактування / А.Б. Зіменковський, Т.Б. Ривак, Ю.С. Настюха [та ін.] // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2009. – № 3-4. – С. 78-83.
  9. Зборовский А.Б. Неблагоприятные побочные эффекты лекарственных средств / А.Б. Зборовский, И.Н. Тюренков, Ю.Б. Белоусов. – М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2008. – 656 с.
  10. Зіменковський А.Б. Концепція DRP як частина філософії раціональної фармакотерапії, інтегрованої з системою фармацевтичної опіки / А.Б. Зіменковський, Т.Б. Ривак, Н.Л. Ханік // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2011. – № 1-2. – С. 23-31.
  11. Зіменковський А.Б. Організаційно-методичні засади створення та діяльності клініко-фармацевтичної служби в аптечних закладах України / А.Б. Зіменковський, О.Б. Борецька // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2011. – № 3-4 (12-13). – С. 21-26.
  12. Клиническая фармация (фармацевтическая опека): учеб. для студентов высших мед. (фарм.) учеб. заведений / И.А. Зупанец, В.П. Черных, Т.С. Сахарова [и др.] – Харьков: НФаУ: Золотые страницы, 2012. – 776 с.
  13. Клінічна фармація: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця, І.Г. Купновицької. – Х.: НФаУ : Золоті сторінки, 2013. – 912 с.
  14. Летальні наслідки побічних реакцій на лікарські засоби за даними здійснення фармаконагляду в Україні у 2012 році / О.В. Матвєєва, В.П. Яйченя, І.О. Логвіна [та ін.] // Раціональна фармакотерапія. – 2013. – № 2. – С. 5-11.

- 15.Макух Х.І. Фармацевтична опіка при застосуванні лікарських засобів рослинного походження. Тонізуючі лікарські засоби. Повідомлення I / Х.І. Макух, О.Ю. Грем // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2008. – № 1. – С. 34-38.
- 16.Макух Х.І. Фармацевтична опіка при застосуванні лікарських засобів рослинного походження. Фармакотерапія у вагітних. Повідомлення II / Х.І. Макух // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2009. – № 1-2. – С. 56-61.
- 17.Макух Х.І. Клініко-фармацевтичне обґрунтування моделі раціональної фітотерапії в охороні здоров'я України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.01 «технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація» / Х.І. Макух. – Л., 2013. – 25 с.
- 18.Новітній глосарій з клінічної фармації. Навчальний посібник / А.Б. Зіменковський, В.Я. Сятиня, І.А. Зупанець [та ін.]; Під заг. ред. проф. А.Б. Зіменковського. – Львів, 2013. – 517 с.
- 19.Опека пациента в практике врача и провизора. Руководство по применению лекарственных средств: пособие / под ред. И.А. Зупанца, В.П. Черных. – К.: Украинский медицинский вестник, 2011. – 480 с.
- 20.Осложнения фармакотерапии. Неблагополучные побочные реакции лекарственных средств. / Под ред. Д.В. Рейхарта. – М.: Литтерра, 2007. – 98 с.
- 21.Основи клінічної медицини: симптоми та синдроми в практичній фармації: навч. посіб. / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик [та ін.]; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця. – Х.: Золоті сторінки, 2010. – 92 с.
- 22.Основы клинической фармакологии и рациональной фармакотерапии / под ред. Ю.Б. Белоусова, М.В. Леоновой – М.: Бионика, 2002. – 368 с.
- 23.Про затвердження Порядку здійснення нагляду за побічними реакціями лікарських засобів, дозволених до медичного застосування. Наказ МОЗ України від 27.12.2006 р. № 898, редакція від 02.04.2012 р., зареєстровано в МЮ України 29.01.2007 р. за № 73/13340. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0073-07>.
- 24.Про затвердження Правил виписування рецептів та вимог-замовлень на лікарські засоби і виробу медичного призначення, Порядку відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек та їх структурних підрозділів, Інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків та вимог-замовлень. Наказ МОЗ України №360 від 19.07.2005р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moz.gov.ua>.
- 25.Про затвердження протоколів провізора (фармацевта). Наказ МОЗ України № 875 від 11.10.2013 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20131011_0875.html

26. Про лікарські засоби. Закон України від 4.04.1996 р. № 123/96-ВР, редакція від 10.08.2012 р., підстава 5029-17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр>.
27. Уніфікована методика оцінки фармакотерапії за листками лікарських призначень. Методичні рекомендації МОЗ України / Зіменковський А.Б., Морозов А.М., Степаненко А.В. та ін. – К., 2011. – 38 с
28. Фармацевтическая опека: атлас / И.А. Зупанец, В.П. Черных, С.Б. Попов [и др.]; под ред. И.А. Зупанца, В.П. Черных. 2-е изд. Перераб. – Киев: Фармацевт Практик, 2007. – 146 с.
29. Фармацевтическая опека: курс лекций для провизоров и семейных врачей / И.А. Зупанец, В.П. Черных, С.Б. Попов [и др.]; под ред. В.П. Черных, И.А. Зупанца. – Харьков: Фармитэк, 2006. – 536 с.

Додаткова:

30. Грем О.Ю. Оптимізація фармацевтичної допомоги хворим на цукровий діабет 2 типу (модель діяльності клінічного провізора): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.01 «Технологія ліків та організація фармацевтичної справи» / О.Ю. Грем. – Львів, 2007. – 20 с.
31. Городнича О.Ю. Модель діяльності клінічного провізора у системі фармаконагляду щодо дерматологічних проявів ускладнень фармакотерапії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.01 «Технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація» / О.Ю. Городнича. – Львів, 2015. – 27 с.
32. Зарума Л.Є. Алгоритм діяльності клінічного провізора при стандартизованому підході до фармацевтичної опіки на прикладі фармакотерапії вірусних гепатитів / Л.Є. Зарума, М.Я. Аділов // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. – 2009. – № 1-2. – С. 50-55.
33. Заяць М.М. Клініко-фармацевтичне обґрунтування програми фармацевтичної опіки метаболічного синдрому: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.01 «технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація» / М.М. Заяць. – Л., 2013. – 25 с.
34. Зіменковський А.Б. До питання законодавчого врегулювання раціональної фармакотерапії та фармацевтичної опіки / А.Б. Зіменковський, А.Л. Федущак, Т.Б. Ривак // Медичне право. – 2008. – № 1. – С. 38-43.
35. Зіменковський А.Б. Клінічний провізор у системі охорони здоров'я / А.Б. Зіменковський, Л.Є. Зарума // Вісник фармакології та фармації. – 2007. – № 6. – С. 58-60.
36. Зіменковський А.Б. Роль і місце клінічного провізора в лікувально-профілактичному закладі (методичні рекомендації) / А.Б. Зіменковський, В.М. Пономаренко, О.Ю. Грем. – Київ, 2005. – 27 с.
37. Настюха Ю.С. Організаційно-методичні засади створення та діяльності клініко-фармацевтичної служби у стаціонарних закладах охорони

- здоров'я України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фарм. наук: спец. 15.00.01 «технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація» / Ю.С. Настюха. – Л., 2013. – 26 с.
38. Клинические рекомендации + фармакологический справочник / Под ред. И.Н. Денисова, Ю.Л. Шевченко. – М.: ГЭОТАР-МЕД, 2004. – 1147 с.
39. Організаційно-методичні засади створення та діяльності клініко-фармацевтичної служби у закладах охорони здоров'я України. Методичні рекомендації / А.Б. Зіменковський, А.М. Морозов, В.Д. Парій [та ін.]. – Київ, 2012. – 39 с.
40. ОТС^{TM}: ответственное самолечение / Под ред. И.А. Зупанца, И.С. Чекмана. – 6-е изд., перераб. и доп. – Киев : Фармацевт Практик, 2010. – 208 с.
41. Пономаренко В.М. Економічні аспекти нераціональної фармакотерапії / В.М. Пономаренко, А.Б. Зіменковський, О.Ю. Грем // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2005. – № 3. – С. 66-71.
42. Рациональная антимикробная фармакотерапия: Рук. для практикующих врачей / В.П. Яковлев, С.В. Яковлев [и др.]; Под общ. ред. В.П. Яковлева, С.В. Яковлева. – М.: Литтерра, 2003. – 1008 с.
43. Рациональная фармакотерапия заболеваний органов дыхания: Рук. для практикующих врачей / А.Г. Чучалин, С.Н. Авдеев, В.В. Архипов [и др.] / Под общ. ред. А.Г. Чучалина. – М.: Литтерра, 2004. – 874 с.
44. Рациональная фармакотерапия заболеваний органов пищеварения: Рук. для практикующих врачей / В.Т. Ивашкин, Т.Л. Лапина [и др.] / Под общ. ред. В.Т. Ивашкина. – М.: Литтерра, 2003. – 1046 с.
45. Рациональная фармакотерапия сердечно-сосудистых заболеваний: Рук. для практикующих врачей / Е.И. Чазов, Ю.Н. Беленков, Е.О. Борисова [и др.] / Под общ. ред. Е.И. Чазова, Ю.Н. Беленкова. – М.: Литтерра, 2005. – 972 с.
46. Рациональная фармакотерапия. Справочник терапевта: рук. для практикующих врачей: Л.И. Дворецкий, П.Р. Абакарова, Н.С. Алексеева [и др.]. – М.: Литтерра, 2007. – 976 с.
47. Ривак Т.Б. Клініко-фармацевтична складова концептуальної моделі раціональної фармакотерапії в охороні здоров'я України: автореф. на здобуття наук. ступ. канд. фарм. наук.: спец 15.00.01 «Технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація» / Т.Б. Ривак. – Львів, 2012 – 22 с.
48. Ривак Т.Б. Шляхи реалізації концепції раціональної фармакотерапії в Україні на сучасному етапі / Т.Б. Ривак, О.Ю. Грем // Клінічна фармація, фармакотерапія та медична стандартизація. 2008. – № 1. – С. 55-60.
49. Фармацевтична енциклопедія / За ред. В.П.Черниха. – К.: МОРИОН, 2010. – 1632 с.
50. Beney J. What is clinical pharmacy? / J. Beney // ESCP (European Society of Clinical Pharmacy). [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: http://www.escpweb.org/cms/Clinical_pharmacy

51. Clinical Pharmacists and Inpatient Medical Care. A Systematic Review / P.J. Kaboli, A.B. Hoth, B.J. McClimon [et al.] // Archives of Internal Medicine. – 2006. – № 166. – P. 955-964.
52. Franklin B.D. Defining clinical pharmacy and pharmaceutical care / B.D. Franklin, J.W.F. van Mil // Pharmacy World and Science (Editorial). – 2005. – № 27. – P. 137.
53. Jorgensen F. «Clinical pharmacy» – «Pharmaceutical care». Is there a difference? / F. Jorgensen // European Society of Clinical Pharmacy News. – 2010. – № 147. – P. 2.
54. Lampert M.L. Application and Evaluation of an Instrument for the Documentation of Clinical Pharmaceutical Interventions / M.L. Lampert // Postgraduate Education in Hospital Pharmacy FPH. Diploma Thesis. Basel, 2007. – 42 p.
55. Lampert M.L. Drug-related problems: evaluation of a classification system in the daily practice of a Swiss University Hospital / M.L. Lampert, S. Kraehenbuehl, B.L. Hug // Pharmacy World & Science. – 2008. – № 30. – P. 768-776.
56. The process of identifying, solving and preventing drug-related problems in the LImm-study / A. Bergkvist Christensen, L. Holmbjer, P. Midlov [et al.] // International Journal of Clinical Pharmacy. – 2011. – № 33. – P. 1010-1018.
57. Tomlin M. A strategy for clinical pharmacy development / M. Tomlin // European Journal of Hospital Pharmacy. [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: <http://ejhp.bmj.com/content/early/2012/08/29/ejhpharm-2012->
58. Viktil K.K. The Impact of Clinical Pharmacists on Drug-Related Problems and Clinical Outcomes / K.K. Viktil, H.S. Blix // Basic & Clinical Pharmacology & Toxicology. – 2008. – № 102. – P. 275–280.

7. ВИМОГИ ДО ЗВІТУ ПРО ПРАКТИКУ

Звіт про проходження виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації оформляється шляхом здійснення записів в кінці щоденника або на окремих аркушах паперу. У звіті перелічуються усі види робіт, з якими ознайомився та які виконував студент протягом виробничої практики.

Звіт підписується студентом і розглядається керівником практики від Університету разом із щоденником та характеристикою діяльності студента при зарахуванні результатів практики та занесенні інформації про зарахування/не зарахування практики до залікової книжки студента.

8. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Підведення підсумків виробничої практики зі спеціалізації з клінічної фармації здійснюється при наявності:

1. належно **оформленого щоденника**, підписаного безпосередніми та загальними керівниками від баз практики (аптека, ЗОЗ стаціонарного типу);

2. **звіту про практику** (підписується студентом);

3. **характеристики діяльності студента** під час практики, підписаної безпосередніми і загальними керівниками від баз практики (аптека, ЗОЗ стаціонарного типу).

Оцінювання засвоєння студентом практичних навичок та вмінь здійснюється з використанням критеріїв, наведених у пункті 3 Програми – «Зміст практики», вказаних також у щоденнику студента.

Відмітка про зарахування практики заноситься керівником від Університету до залікової книжки студента і заліково-екзаменаційної відомості при отриманні студентом щонайменше 120 балів. Впродовж трьох днів після закінчення практики керівник від Університету подає відомість до відповідного деканату, звіт про проведення практики - до відділу практики Університету.

Студенти, які не виконали програму практики без поважних причин, отримали недостатню кількість балів і не ліквідували академічну заборгованість до початку наступного семестру, відраховуються з Університету.

Підсумки практики щорічно заслуховуються і обговорюються відповідними кафедрами, профільними методичними комісіями, Вченими радами факультетів та Університету.